

Павло КРЕТОВ

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософських, політичних та психологічних студій Черкаського державного технологічного університету, м. Черкаси, Україна
e-mail: ataraksia@ukr.net

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license

© Автор(-и), 2026

Олена КРЕТОВА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри слов'янської філології, зарубіжної літератури та методики навчання ННІ іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна
e-mail: ekretova@ukr.net

Історіографічний дискурс та політична антропологія в епоху ШІ: проблема метатеоретичної рекурсивності

Анотація. У статті досліджено трансформацію історіографічного дискурсу та політичної антропології в умовах стрімкого розвитку штучного інтелекту (ШІ) й інформаційних платформ. **Метою** розвідки є розгляд проблеми перетворення дискурсу з інструменту опису й інтерпретації на автономне середовище та фрейм маніпуляції масовою та індивідуальною свідомістю, а також з'ясування кореляції людської й машинної агентності у контексті наявної конвергенції ідеологій і кризи сталих політичних систем у контексті сучасної геополітичної нестабільності. **Наукова новизна** розвідки полягає у концептуалізації метатеоретичної рекурсивності як механізму взаємовпливу дискурсів людини й алгоритму в полі історичного знання та детермінації політичної дії. Аргументовано, що сучасний історіографічний дискурс може функціонувати як самореферентна система, в якій метатеоретичний рівень дедалі частіше на рівнях фактуальної дескрипції та наративу продукується й модерується алгоритмічними структурами. **Оригінальність** дослідження полягає в проблематизації механізмів рекурсивності взаємодії історіографічного дискурсу, генерованого людськими та машинними агентами, який набуває визначальних політико-антропологічних сенсів. **Висновується**, що метатеоретична рекурсивність є одночасно ресурсом критичної рефлексії та ризиком онтологізації маніпулятивних фреймів медіапростору стосовно масової свідомості і колективної уяви.

Ключові слова: історіографія, політична антропологія, штучний інтелект, дискурс, агентність, ідеологія, інформаційні платформи, метатеорія, медіапростір.

Pavlo KRETOV

PhD of Philosophical Sciences, Associate Professor of the Department of Philosophical, Political and Psychological Studies, Cherkasy State Technological University, Cherkasy, Ukraine,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2593-3731>, e-mail: ataraksia@ukr.net

Olena KRETOVA

PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Slavic Philology, Foreign Literature and Methodology of Education of the Institute of Foreign Languages Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3947-4479>, e-mail: ekretova@ukr.net

HISTORIOGRAPHIC DISCOURSE AND POLITICAL ANTHROPOLOGY IN THE AGE OF AI: THE PROBLEM OF METATHEORETICAL RECURSIVENESS

Abstract. The article examines the transformation of historiographic discourse and political anthropology in the context of the rapid development of artificial intelligence (AI) and information platforms. **The purpose** of the investigation is to consider the problem of transforming discourse from a tool for description and interpretation into an autonomous environment and frame for manipulating mass and individual consciousness, as well as to clarify the correlation of human and machine agency in the context of the existing convergence of ideologies and the crisis of stable political systems in the context of modern geopolitical instability. **The scientific novelty** of the investigation lies in the conceptualization of metatheoretical recursiveness as a mechanism for the mutual influence of human and algorithmic discourses in the field of historical knowledge and the determination of political action. It is argued that modern historiographic discourse can function as a self-referential system in which the metatheoretical level is increasingly produced and moderated by algorithmic structures at the levels of factual description and narrative. **The originality** of the study lies in the problematization of the mechanisms of recursive interaction of historiographic discourse generated by human and machine agents, which acquires defining political and anthropological meanings. It is **concluded** that metatheoretical recursiveness is both a resource for critical reflection and a risk of ontologization of manipulative frames of the media space in relation to mass consciousness and collective imagination.

Keywords: historiography, political anthropology, artificial intelligence, discourse, agency, ideology, information platforms, metatheory, media space.

Постановка проблеми. Якщо кореляція між алгоритмічно згенерованими у медіапросторі історичними знаннями й уявленнями та традиційним історіографічним дискурсом полягає у взаємодії між *академічним виробництвом історичного знання й цифровими механізмами його поширення, трансформації і реінтерпретації*, то слід наголосити, що згадані процеси відбуваються як реконфігурація та переконфігурація частин наявного смислового цілого, тобто медіапростір чи умовний генеративний ШІ не «переписують» історію, але мають практично необмежений комбінаторний потенціал для маніпулятивного впливу, який зазвичай набуває політичного характеру. Homo Digitalis [8] як предмет цифрової антропології репрезентує тенденцію до граничного зближення історичної й політичної форм свідомості як підстави вибору та миттєвої (instant) соціально-політичної дії на основі *emotio* чи міфологізованої віртуальності свідомості. У сучасному інформаційному середовищі історичні наративи та дискурсивні практики дедалі частіше формуються не лише через традиційну академічну історіографію або повсякденний узус та механізми соціальної комунікації, але й через алгоритмічні системи цифрових інформаційно-комунікаційних платформ, що визначають доступність, видимість, популярність та інтерпретацію умовних історичного й політичного контенту.

Сучасна історіографія суттєво зближується з політичною антропологією [1] насамперед через обопільне опертя на дискурсивні практики й наративи, а також спільними інтенціями до посилення апеляції до аксіологізації продукovanого ними знання посередництвом акцентування його емоційно-афективної складової. Вітчизняний дослідник стверджує, що існує «сутнісний діалог теоретичних підходів та історичної антропології як сучасної філософії історії та геополітичних концепцій в інтелектуальному просторі осмислення каузальності та змісту історичних процесів та їхніх проєкцій на глобальну суспільну та геополітичну динаміку» [1, с. 42]. При цьому очевидно, що історіографічний дискурс традиційно функціонує як система наукових інтерпретацій уявного сконструйованого минулого, що базується на критичному аналізі джерел, методологічних підходах та академічних дебатах. Він формує концептуальні рамки, фрейми для розуміння історичних процесів, визначає значущість подій і створює інтерпретаційні моделі, які використовуються у наукових дослідженнях, освіті та соціальних практиках культури пам'яті. Однак у цифрову епоху цей дискурс дедалі частіше взаємодіє з алгоритмічними системами медіаплатформ, які автоматично структурують інформаційні потоки. Такі системи використовуються у цифрових сервісах, зокрема у платформах на кшталт YouTube, TikTok, Facebook або X (Twitter), де алгоритми ранжування та рекомендації визначають, які історичні сюжети стають видимими для широкої аудиторії. Алгоритмічно згенеровані історичні дескрипції, візуалізації, наративи, дискурси формують уявлення, що виникають у результаті обробки великих масивів даних і поведінкових патернів користувачів, усереднюючи й уніфікуючи як історичні горизонти смислів свідомості реципієнта інформації та комуніканта, так і політичний порядок денний у кореляції між собою, створюючи умовний формат історично-політичного agenda setting.

Показово в цьому контексті, що сучасні конкузіональні війни переважно точаться навколо настанов тлумачення історії [6], минулого як метатеоретичного фрейму візії майбутнього, зокрема варто згадати неопатріархальний геополітичний наратив трампізму, укорінений в рабовласницькій, «білій» версії американської історії, або меметичні апеляції рашизму до імперської квазіісторії задля обґрунтування й раціоналізації неоімперських амбіцій. Алгоритми рекомендацій, пошуку та персоналізації створюють інформаційні середовища, в яких історичний контент подається у формі коротких відео, постів, популярних пояснень або візуалізованих наративів. У цьому процесі традиційні історичні знання та уявлення, медіаційно трансформуючись, набувають нових форматів: складні академічні інтерпретації спрощуються, фрагментуються або адаптуються до форматів масової комунікації, що змушує постулювати формування новітніх механізмів роботи з інформацією і, як наслідок, постановня новітніх життєвих форм.

Беручи до уваги тенденцію до збільшення генерації контенту генеративним ШІ (large language model, LLM. Відомо, що донедавна цілком конспірологічна теорія «мертвого інтернету» (dead Internet) нині розглядається як наявна реальність [21]), слід припустити збільшення дистанції і зменшення точок перетину між реальним досвідом перцепції реальності, в тому числі і через історичні та історіографічні наративи й дискурсивні практики і досвідом альтернативної реальності, сформованим в просторі віртуальності (Дж. Ланьє), як таким, що безпосередньо детермінує масову свідомість на побутовому рівні (середовище конспірологічних теорій) та колективну уяву на рівні встановлення меж умовного можливого і прийнятних пояснень (метафори – теорії вікна дискурсу (Дж. Овертон), теорія «Спіралі мовчання (Е. Ноель-Нойманн) та ін.).

Таким чином, алгоритми не лише поширюють історичну інформацію, а й фактично беруть участь у формуванні новітніх історичних уявлень як політичних та екзистенційно прийнятних (комфортних), реінтерпретуючи як форми, так і зміст історичного досвіду людини й людських спільнот усіх рівнів загальності, що, на нашу думку, суттєво зменшує готовність до діалогу як соціальний габітус (П. Бурдье), фіксуючи людей чи спільноти у «бульбашці» (filter bubble) як закритій екосистемі смислів. Це дозволяє припустити, що політичний вимір історіографічного дискурсу набуває акцентовано антропологічного значення, позаяк вказує на проблематизованість власне людської ідентичності в сфері смислогенерації та продукування контенту, що своєю чергою обумовлює **актуальність** дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що розгляд маніфестованої проблематики визначається постановням принципово нової візії кореляції між генерацією контенту та смислів у наративах і дискурсивних практиках культури та трансформаціями агентності цих процесів, пов'язаних з розвитком інформаційних технологій, розвитком віртуальності й медіапростору назагал і генеративного ШІ зокрема. У цьому контексті історіографічний дискурс суттєво зближується з політичною антропологією, набуваючи водночас нових рис відтворюваності й трансльованості, змінюючи тим самим традиційні моделі смислогенерації, соціальної та політичної комунікації, насамкінець, життєві форми й канали та механізми формування й осмислення соціального та політичного досвіду. Така ситуація набуває рис рекурсивності (насамперед в ознаках самоподібності та циклічності).

У світовій фаховій літературі проблематика історіографії та її дискурсивних практик у кореляції з політичною антропологією розглядалася від другої половини ХХ ст. у фундаментальних дослідженнях М. Фуко, Х. Вайта, Ф. Анкерсміта, Д. Лакапри, К. Скіннера, Дж. Покока, Дж. Данна, Дж. Дерріди, Й. Рюзена, К. Піхлайнена, А. Ассман, П. Нори, Е. Гобсбаума, В. Ліппмана та ін. Проблематику генерації дискурсу в контексті постановня генеративного ШІ розглядали Л. Флоріді, Н. Бостром, Ш. Зубофф, К. Кроуфорд, Ю. Гарарі, Б. Стіглер, Т. Гіллеспі, Л. Манович та ін. Серед вітчизняних дослідників відзначимо внесок О. Сосніни, В. Лук'янца, В. Беха, С. Айтова, Г. Почепцова, С. Лозниці, М. Ожевана, О. Литвиненка, Ю. Борисенко, А. Вітова, А. Заводовського, В. Мельника та ін.

Метою статті є розгляд проблеми перетворення дискурсу з інструменту опису й інтерпретації на автономне середовище та фрейм маніпуляції масовою й індивідуальною свідомістю, а також з'ясування кореляції людської та машинної агентності у контексті наявної конвергенції ідеологій і кризи сталих політичних систем у контексті сучасної геополітичної нестабільності.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія людських суб'єктності й агентності та їхніх машинних аналогів [13] створює нову конфігурацію історіографічного дискурсу, де академічні дослідження співіснують із цифровими формами історичного знання. З одного боку, історіографія залишається джерелом концептуальних моделей та інтерпретацій, які можуть бути використані у медіапросторі. З іншого – алгоритмічні системи змінюють спосіб циркуляції історичних наративів, надаючи перевагу тим сюжетам, що викликають більший емоційний відгук або медійну залученість. У результаті відбувається своєрідна алгоритмічна селекція та переформатування історичних знань, за яких деякі теми отримують непропорційно високу видимість, тоді як інші залишаються маргіналізованими, що засвідчує необхідні трансформації картини світу, світоглядних знань та ціннісних орієнтацій, життєвих форм і комунікативних практик. Своєю чергою кореляція між історіографічним дискурсом і політичною антропологією полягає у спільному аналізі способів, якими влада, політичні структури та колективні ідентичності репрезентуються, інтерпретуються і конструюються у наративах про минуле.

Історіографічний дискурс, отже, являє собою сукупність інтерпретаційних підходів, методів і наративних стратегій, через які історики осмислюють та описують історичну реальність, і він не може бути нейтральним, знеособленим відображенням фактів (позаяк сам концепт факту у віртуальності медіа суттєво підважений завдяки численним технологіям постправди та дипфейків), а формується під впливом інтелектуальних традицій, ідеологічних контекстів і культурних уявлень про владу й суспільство.

Водночас політична антропологія, досліджуючи політичні системи, механізми влади, символічні практики легітимації та політичну культуру, спирається на тлумачення розгляду політики як культурного феномену, що проявляється у ритуалах, символах, міфах і повсякденних соціальних практиках і опертий при цьому насамперед на соціальні практики пам'яті, комеморацію, практики публічної історії, власне історичну й історіографічну усну та писемну традиції.

У сучасній гуманітаристиці історіографія дедалі більше використовує антропологічні підходи, розглядаючи політичні структури не лише як інституційні утворення, а як складні культурні системи, що функціонують через символічні механізми. М. Фуко показав взаємозв'язок влади і дискурсу, підкресливши, що влада формує знання і водночас репрезентується через дискурсивні практики [7]. Історіографічний дискурс за такого підходу постає не просто описом минулого, а полем боротьби інтерпретацій, де конструюються моделі політичної легітимності та історичної пам'яті. Також значну роль у формуванні взаємозв'язку між історіографією та політичною антропологією відіграють концепції, пов'язані з аналізом колективної ідентичності та національних наративів. Б. Андерсон у своїй теорії «уявлених спільнот» [2] доводив, що нації формуються через культурні та історичні наративи, які створюють уявлення про спільну історичну долю. Подібно до цього, Е. Гобсбаум запропонував концепцію «винайдення традицій» [20], яка демонструє, що багато політичних ритуалів і символів, які сприймаються як давні, насправді є модерними конструкціями, створеними для зміцнення державної влади та політичної легітимності. Історіографія, аналізуючи такі процеси, фактично виконує антропологічну функцію – досліджує культурні механізми відтворення політичного порядку.

Політична антропологія своєю чергою зосереджується на тому, як історичні наративи втілюються у соціальних практиках і символічних структурах суспільства. Вона досліджує політичні ритуали, державні церемонії, символіку влади, меморіальні практики й інші культурні механізми, через які суспільство відтворює уявлення про владу та політичну спільноту. Такий підхід дозволяє зрозуміти, що історія функціонує не лише як академічна дисципліна, але і як важливий елемент політичної культури, що формує колективну пам'ять і суспільні уявлення про минуле. Суттєвим елементом цієї кореляції є також використання антропологічних методів у сучасній історіографії, зокрема у дослідженнях мікроісторії та культурної історії. Наприклад, К. Гірц розробив метод «густого опису» (Thick Description) [19], який дозволяє аналізувати соціальні явища через детальне дослідження символічних значень культурних практик. Подібний підхід застосовував і К. Гінзбург [14] у своїх мікроісторичних дослідженнях, де через локальні історії розкриваються ширші соціальні та політичні структури. Підкреслимо, що наведені джерела акцентують присутній зв'язок історичного наративу та політичних уявлень і поведінкових моделей. С. Лозниця, досліджуючи кореляцію історичних наративів, пропаганди та війни стверджує, що «наративи, котрі поширюються, зокрема у ЗМІ, як стосовно інтерпретації подій сьогодення, так і щодо тлумачення подій минувшини, можуть мати суттєвий вплив на настрої громадян у таких визначальних подіях, як обрання тих чи тих політичних сил на електоральних перегонах, чи на ставлення до військової інтервенції» [4, с. 65]. О. Литвиненко обґрунтовує важливість соціальних практик пам'яті [18], які для політичного і символічного ландшафту [16], на нашу думку, є визначальними; інші дослідники наголошують на постанні символічної реальності пам'яті [22].

Назагал можемо констатувати, що історіографія розглядає політичну владу не лише як інституційний механізм, а як систему символічних відносин, що функціонує у культурному просторі суспільства. Отже, кореляція між історіографічним дискурсом і політичною антропологією полягає в тому, що обидві дисципліни досліджують владу як культурно та символічно опосередкований феномен. При цьому історіографія аналізує способи репрезентації політичної влади у наративах про минуле, тоді як політична антропологія досліджує соціальні практики і культурні механізми, через які ці наративи функціонують у суспільстві. Поєднання цих підходів дозволяє глибше зрозуміти процеси формування політичної легітимності, колективної пам'яті та історичної ідентичності.

Метатеоретична рекурсивність як проблема розглядається нами насамперед під феноменологічним та епістемологічним кутом зору, що принагідно до історіографічного дискурсу означає трансформацію традиційного фреймування досвіду соціального й політичного актора та зміну форматів встановлення метатеоретичних підстав картини світу, тобто світоглядного знання. Метатеоретична рекурсивність передбачає ситуацію, коли теорія історії формується в середовищі, яке саме структуроване алгоритмічно. Дослідник, використовуючи цифрові бази даних, аналітичні інструменти ШІ, уже перебуває в полі алгоритмічних припущень. Теорія починає відображати логіку платформи, а платформа – інституціоналізувати певні теоретичні рамки. Дискурс у цьому випадку функціонує як замкнена система зворотного зв'язку. Алгоритми підсилюють ті наративи, що відповідають їхній логіці оптимізації (engagement, клікабельність), а суспільство сприймає їх як домінантні. Виникає ефект епістемічної бульбашки, де історіографія стає частиною медіаекономіки уваги, що з необхідністю актуалізує проблематику феномену конвергенції ідеологій

та зумовленої нею кризи політичних систем. У глобальному вимірі спостерігається конвергенція ідеологій через їхнє алгоритмічне спрощення: інформаційно-комунікаційні платформи редукують складні світоглядні системи знання, що апелюють до сфери когнітивного, до меметичних форм, скерованих на психоемоційну рецепцію насамперед. Це сприяє одночасно поляризації й уніфікації: радикальні меседжі поширюються швидше, але їх структура дедалі більш стандартизується, уніфікується, стереотипізується, формуючи простір відчуження від критичного аналізу, «вибору без вибору», практично гайдеггерівського *Das Man*.

Отже, політичні системи, побудовані на представницькій демократії, опиняються під тиском швидкості цифрових реакцій знеособлених спільнот. Як видається, наприклад, феномени кризи наукової експертизи (*The Crisis of Expertise*) та культури скасування (*Cancel culture*) укорінені саме в окреслюваних процесах. Геополітична нестабільність, війни (інформаційні та традиційні) тільки підсилюють цю тенденцію. Людська суб'єктність у такому середовищі дедалі частіше співіснує з машинною агентністю, яка здатна автономно генерувати політичні тексти, образи й рішення. Таким чином, історіографічний дискурс у добу ШІ трансформується з інструменту інтерпретації на середовище онтологізації політичної реальності. Метатеоретична рекурсивність фіксує специфічну форму кореляції людини й алгоритмічно сформованого потоку інформації, структурованого в дискурсивних практиках та малих і великих наративах різного рівня побутування (від побутового й міфологічного до політичного та аксіологічного), певний процес взаємного «переписування» людини й алгоритму (що мимоволі примушує згадати класичну символіку образів славетної фрески Мікеланджело «Створення Адама» (1511–1512), де дотик творця до творіння є зустріччю цілком в сенсі християнського канону (Бог осягає свою повноту через озвініщення свого творіння, вертикаль) та відомого малюнка М. Ешера «Руки, що малюють» (1948), де дві руки малюють одна одну, створюючи нескінченну петлю рекурсії (у межах діалогічної парадигми у філософії – Інший як пізнаваний образ Себе, горизонталь)).

Теорія та метатеорія історії, історичного дискурсу, історіографії, історичного наративу як питомої частини гранднративу (Ж. Ф. Ліотар) можуть бути розглянуті водночас як продукт і знелюднений, алгоритмічно відчужений фрейм модератії інформаційних платформ. Кореляція людської та машинної агентності не зводиться до опозиції; вона набуває форми гібридної співприсутності. Водночас ризик маніпуляції свідомістю через алгоритмічні фрейми вимагає посилення критичної рефлексії в межах політичної антропології. Отже, проблема полягає не лише в етиці ШІ, а в онтології дискурсу: чи зможе історіографія зберегти статус простору істини, чи остаточно перетвориться на функцію інформаційної екосистеми.

У контексті теми нашого дослідження можуть бути запропоновані до розгляду наступні механізми метатеоретичної рекурсивності історіографічного дискурсу в контексті політичної антропології в сучасному медійно-комунікативному просторі (з перспективою домінування генеративного штучного інтелекту та алгоритмічних структур смислогенерації):

– *Механізм авторефлексії історіографії*. Сучасна історіографія досліджує, як фахова спільнота та окремі дослідники створюють академічні дескрипції історії, як формуються суб'єктивні оптики, як політичні, культурні та інші контексти (як фактичні абератії, зумовлені традицією, мовою, статтю, віком, та іншими чинниками) впливали і впливають на інтерпретаційні фрейми, як, власне, формувалися історичні канони умовного Заходу назагал чи України зокрема. Наприклад, у дослідженнях дискурсів історії філософії аналізується образ минулого, створений самими істориками, поза його фактуальною основою, а також інтелектуальні й політичні контексти, що формують їхні інтерпретації [23]. Тобто виникає додатковий метарівень дискурсу історіографії, причому він відкритий до автономного існування і поширення поза людськими агентами і суб'єктивністю, отже, може функціонувати як сутнісно знелюднений, як оприявлення, онтологізація Марксового відчуження від людини частини її природи. Таким чином, історія інтерпретацій історії та історія історіографії, створюючи через дискурсивні практики власний наратив, репрезентують класичний приклад рекурсії: дискурс починає аналізувати власні умови можливостей саморозгортання, умов тлумачення, позбавляючись класичної фукіанської залежності від референта чи мовця, автора.

– *Механізм політики пам'яті*. Він розкривається через інституційне втручання політики в історіографічний дискурс, яке запускає нові цикли інтерпретації, тобто політичні рішення змінюють історичні наративи, що в цифрову епоху є не лише реалізацією звичного в політичній та пропагандистській практиці людської соціальності пріоритетного права влади на формування порядку денного (згадаймо хоча б історичні контексти феномену *agenda setting* [17], але й фіксацією

впливу нелюдської агентності на смислогенерацію та колективну уяву. Отже, рекурсивний цикл: історія – політична інтерпретація – історіографічний аналіз цієї інтерпретації – медійне алгоритмічне поширення інтерпретації як базової, засвідчує посилення ролі горизонтальної мережевої ретрансляції agenda setting інформаційно-комунікаційними платформами.

– *Механізм конкуренції наративів*. Цей механізм репрезентує ліотарівську концепцію «війни наративів» [5], за якої конфлікт історичних інтерпретацій може стимулювати метатеоретичну рефлексію, але також і відкривати суспільство до впливів численних технологій постправди.

– *Механізм досліджень історичної пам'яті*. Розвиток memory studies (звернімося до традиції від А. Ассман до Я. Грицака, М. Рябчука та О. Забужко) засвідчує, що релевантним об'єктом постає не сама подія, а те, як суспільство пам'ятає подію. Зокрема, дослідження комеморацій як соціальних і політичних практик показують, що сучасні практики пам'яті в Україні формуються через поєднання державної політики та суспільних дискусій, що створює ще один рівень рекурсії: історія – пам'ять про історію – дослідження пам'яті – нові наративи історії – поширення цих наративів через цифрові механізми та формування відповідного автореферентного дискурсу.

– *Механізм алгоритмізованого медіапростору*. Цей механізм оприявнює себе через ранжування та фільтрацію історичного дискурсу і фактуального контенту та створення аналітичної рамки, фрейму формування масових історичних наративів та їх інсталяції в структури колективної уяви й пам'яті, а також створення новітніх, суттєво знелюднених, форм історіографічних інтерпретацій. Отже, постає умовна алгоритмізована історіографія, в межах якої історія реконструюється через аналіз цитувань, архівів, текстуальних мереж і корпусів наукових текстів, поза участю людини як автора чи інтерпретатора. Подібна ситуація змушує мимоволі звернутися до Кантової дихотомії апріорних синтетичних та аналітичних суджень, за якою останні розкривають уже відомі властивості, не розширюючи тезаурусу знань, оскільки в них предикат (якість, ознака, властивість) іманентний суб'єктові. Істинність таких суджень визначається суто логічним аналізом, повторюваністю, послідовністю та несуперечливістю, інструментами математичної статистики, позбавляючи історіографічний дискурс, історичні й політичні дискурсивні практики екзистенційної напруги та глибини в межах дегуманізуючого аналітичного фрейму, адже інтерпретації втрачають аксіологічний вимір. Рівень рекурсії наразі постає як послідовність: історіографічний дискурс – цифрові репрезентації дискурсу – аналіз цифрових репрезентацій дискурсу.

– *Механізм методологічної авторефлексії*. Цей механізм розгортається через конструювання метатеоретичних настанов історіографії та власне історичного знання, наративу й дискурсу, таким чином створюючи черговий рівень рекурсивності. Структура історичного знання ускладнюється через необхідність постулювання вимог епістемології історії (як історичний факт чи інтерпретація корелюють з фактом емпіричним, фізичним), феноменології історії (історичний досвід як ментатив [3]), насамкінець, когнітивного концептуального та наративного аналізу принагідно до історичного дискурсу.

Таким чином, *метатеоретична рекурсивність сучасної історіографії* є послідовністю рівнів репрезентації перцепції та досвіду реальності, яка трансформується з *вертикальної ієрархічної послідовності в горизонтальну розподілену паралельність* (когерентність дискурсів, наративів, смислогенеративних моделей) за прозорою аналогією до типів з'єднання елементів в електричному колі, причому згадана когерентність зумовлена як впливом машинних агентностей генеративного ШІ, так і загальною мережевою тенденцією до дефрагментації даних і джерел. Схема послідовності має наступний вигляд: *Історична реальність → Джерела → Історіографічна інтерпретація → Публічна історія та політика пам'яті → Метатеоретична рефлексія → Новітні історіографічні моделі → \mathcal{U} новітній цикл алгоритмізованих інтерпретацій*. Цифровий медіапростір, в якому алгоритм стає невидимим знелюдненим редактором історії, радикально змінює статус дискурсу. Якщо модерна історіографія розглядала дискурс як інструмент репрезентації подій, то в умовах платформізації комунікації [11] він дедалі більше постає як середовище існування політичної реальності. Алгоритмічні системи генерації тексту, аналізу даних і модерації контенту не лише відтворюють наративи, а й структурують горизонти можливого мислення. Інфраструктура ШІ є матеріальною та політичною, вмонтованою в глобальні ланцюги влади й нерівності [10], датафікацію ж можна тлумачити як нову форму колоніалізму [9].

У цьому контексті історіографічний дискурс перестає бути лише інтерпретацією минулого – він стає полем боротьби за контроль над даними, алгоритмами й пам'яттю, адже алгоритмічні системи не є нейтральними інструментами, а виступають агентами формування соціальної реальності. Л. Флоріді наголошує на інфосфері як новому онтологічному горизонті, де людина й

машина співконституують смисл, причому засторогою для дегуманізації є постулювання «культури видалення» (delete culture), яка має в сучасній інфосфері захищати приватність, інтелектуальну власність і суспільні норми [12]. Ю. Гарарі, стверджуючи, що «інформація – це клей, який об'єднує мережі» [15, с. 14], аналізує здатність інформаційних мереж як структур влади в опорі на історичні наративи формувати колективні уявлення швидше, ніж традиційні інститути. Таким чином, можемо констатувати домінування тези про зсув від антропоцентричної моделі історії до її гібридної моделі, в основі якої лежить status quo розподіленої агентності, поєднання алгоритмізації дискурсу і традиційної історіографії, а також політизації його рецепції людськими когнітивними агентами й акторами.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, доцільно наголосити, що трансформація історіографічного дискурсу та політичної антропології в епоху генеративного штучного інтелекту має комплексний характер і виходить за межі суто технологічних змін. Йдеться про зсув у самій структурі виробництва, циркуляції та легітимації знання, коли дискурс перестає бути лише інструментом опису минулого й дедалі більше постає як середовище конструювання політичної та соціальної реальності. Кореляція історіографії та політичної антропології виявляється в їхній спільній увазі до символічних механізмів влади, до практик пам'яті, нарративних стратегій і культурних форм легітимації, які в цифрову добу опосередковуються алгоритмічними структурами. Метатеоретична рекурсивність фіксує ситуацію, коли історіографія аналізує не лише історичні події, а й власні умови можливості в середовищі, що структуроване алгоритмами. Дослідник і реципієнт знання перебувають у полі платформ, які визначають видимість, релевантність і популярність наративів. Унаслідок цього формується замкнений цикл: історичний контент створюється, алгоритмічно ранжується, поширюється, інтерпретується й знову стає підставою для нових інтерпретацій. Така рекурсія перетворює історіографічний дискурс на самореферентну систему, де межа між описом і продукуванням реальності стає дедалі менш визначеною. Політична антропологія в цих умовах фіксує нові форми ритуалізації та символічного відтворення влади в цифровому просторі. Алгоритмічна селекція, персоналізація інформаційних потоків і генерація контенту створюють гібридну конфігурацію людської та машинної агентності. Історичні наративи інтегруються в економіку уваги, а політика пам'яті дедалі частіше формується через цифрові механізми, що здатні одночасно уніфікувати й поляризувати колективні уявлення.

Отже, метатеоретична рекурсивність є амбівалентним феноменом. Вона відкриває можливості для поглибленої авторефлексії гуманітарного знання, для критичного переосмислення механізмів влади та пам'яті, для оновлення методологічних підходів. Водночас існує ризик онтологізації алгоритмічно зумовлених фреймів, редукції складних історичних і політичних процесів до спрощених форматів і поступової дегуманізації смислогенерації. Перспектива збереження історіографії як простору істини й критичної раціональності залежить від здатності інтегрувати алгоритмічні інструменти без втрати аксіологічного та екзистенційного виміру історичного досвіду, а також від вироблення нових етичних і методологічних стандартів взаємодії людини й машинної агентності в публічному просторі.

Список літератури

1. Айтов С. Ш. Історична антропологія як сучасна філософія історії та осмислення глобальних соціальних і геополітичних процесів. *Дослідження з історії і філософії науки і техніки*. 2024. Т. 33, № 2. С. 35–43. DOI: <https://doi.org/10.15421/272418>.
2. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. Київ, 2001. 272 с.
3. Климчук В. О. Мотиваційний дискурс особистості: на шляху до соціальної психології мотивації: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 290 с.
4. Лозниця С. Історичні наративи: пропаганда, війна, політика примирення. *Філософська думка*. 2023. № 3. С. 59–68. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2023.03.059>.
5. Ожеван М. А. Глобальна війна стратегічних наративів: виклики та ризики для України. *Стратегічні пріоритети. Серія: Політика*. 2016. № 4. С. 30–40. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/ozevan.pdf>.
6. Ткаченко В. М., Якуба В. В. Війни історичної пам'яті. *Проблеми всесвітньої історії*. 2020. № 2(11). С. 25–40. DOI: <http://doi.org/10.46869/2707-6776-2020-11-2>.
7. Фуко М. Археологія знання. Київ: Основи, 2003. 326 с.
8. Borysenko Y. S. The Man in Technosphere. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2023. № 23. P. 70–79. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i23.283605>.
9. Couldry N., Mejias U. *The Costs of Connection: How Data Is Colonizing Human Life and Appropriating It for Capitalism (Culture and Economic Life)*. Stanford University Press, 2019. 352 p.
10. Crawford K. *Atlas of AI*. Yale University Press, 2022. 327 p.
11. de Waal M., Poell T., Van Dijk J. *The Platform Society: Public Values in a Connective World*. Oxford, 2018. 240 p.
12. Floridi L. Machine Unlearning: its nature, scope, and importance for a “delete culture”. *Computers and Society*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2305.15242>.

13. Floridi L. On the Future of Content in the Age of Artificial Intelligence: Some Implications and Directions. *SSRN*. 2024. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4921475>.
14. Ginzburg C. *The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth Century Miller*. Johns Hopkins University Press, 1980. 224 p.
15. Harari Y. N. *Nexus: A Brief History of Information Networks from the Stone Age to AI*. London: Jonathan Cape, 2024. 528 p.
16. Kretov P. V., Kretova O. I. Symbolic Landscape of Consciousness: Man Between Representationalism, Functionalism and Relativism. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2017. Vol. 12. P. 40–49. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i12.119122>.
17. Lippmann W. *Public Opinion*. New Brunswick (USA) and London (UK): Transaction Publishers, 1997. 288 p.
18. Lytvynenko O. Historical Memory as a Factor of National Identity Formation. *Socialization & Human Development: International Scientific Journal*. 2020. Vol. 2, № 2. P. 81–93. DOI: <https://doi.org/10.37096/SHDISJ-20-2.2-0006>.
19. *The Interpretation of Cultures*. Selected Essays by Clifford Geertz. New York: Basic Books, Inc., 1973. 476 p.
20. *The Invention of Tradition* / ed. by E. Hobsbawm, T. Ranger. Cambridge University Press, 1992. 328 p.
21. Thompson B., Dhaliwal M. P., Frisch P., Domhan T., Federico M. A Shocking Amount of the Web is Machine Translated: Insights from Multi-Way Parallelism. *Findings of the Association for Computational Linguistics ACL*. 2024. P. 1763–1775. DOI: <http://doi.org/10.18653/v1/2024.findings-acl.103>.
22. Vitov A., Tymofieieva H. Collective Memory in Ukraine as a Factor in Identity Formation in the Context of Postmodernity. *Skhid*. 2025. Vol. 7(2). P. 43–48. DOI: <https://doi.org/10.21847/2411-3093.2025.726>.
23. Yosypenko S. The Historiography of Ukrainian Philosophy and the Studies in Historiography of Philosophy in Ukraine. *Filosofska Dumka*. 2024. № 3. P. 7–26. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2024.03.007>.

References

1. Aytov, S. Sh. (2024). Historical anthropology as a modern philosophy of history and global social and geopolitical processes. *Doslidzhennya z istoriyi i filozofiyi nauky i tekhniki [Studies in History and Philosophy of Science and Technology]*, 33/2, 35–43. DOI: <https://doi.org/10.15421/272418> [in Ukrainian].
2. Anderson, B. (2001). Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Kyiv [in Ukrainian].
3. Klymchuk, V. O. (2015). Motivational discourse of personality: on the way to social psychology of motivation. Zhytomyr [in Ukrainian].
4. Loznytsia, S. (2023). Historical narratives: propaganda, war, politics of reconciliation. *Filosofska Dumka [Philosophical thought]*, 3, 59–68. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2023.03.059> [in Ukrainian].
5. Ozhevan, M. (2016). The global war of strategic narratives: the challenges and risks for Ukraine. *Stratehichni priorytety. Seriya: Polityka [Strategic Priorities. Series: Politics]*, 4, 30–40. Retrieved from: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/ozhevan.pdf> [in Ukrainian].
6. Tkachenko, V., Yakuba, V. (2020). Wars of Historical Memory. *Problemy vsesvitnoyi istoriyi [Problems of World History]*, 11, 25–40. DOI: <http://doi.org/10.46869/2707-6776-2020-11-2> [in Ukrainian].
7. Foucault, M. (2003). *The Archaeology of Knowledge*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Borysenko, Y. S. (2023). The Man in Technosphere. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 23, 70–79. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i23.283605>.
9. Couldry, N., Mejias, U. (2019). *The Costs of Connection: How Data Is Colonizing Human Life and Appropriating It for Capitalism (Culture and Economic Life)*. Stanford University Press.
10. Crawford, K. (2022). *Atlas of AI*. Yale University Press.
11. de Waaij M., Poell, T., Van Dijck, J. (2018). *The Platform Society: Public Values in a Connective World*. Oxford University Press.
12. Floridi, L. (2023). Machine Unlearning : its nature, scope, and importance for a “delete culture”. *Computers and Society*. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2305.15242>.
13. Floridi, L. (2024). On the Future of Content in the Age of Artificial Intelligence: Some Implications and Directions. *SSRN*. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4921475>.
14. Ginzburg, C. (1980). *The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth Century Miller*. Johns Hopkins University Press.
15. Harari, Y. N. (2024). *Nexus: A Brief History of Information Networks from the Stone Age to AI*. London.
16. Kretov, P. V., Kretova, O. I. (2017). Symbolic Landscape of Consciousness: Man Between Representationalism, Functionalism and Relativism. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 12, 40–49. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i12.119122> [in Ukrainian].
17. Lippmann, W. (1997). *Public Opinion*. New Brunswick (USA) and London (UK): Transaction Publishers.
18. Lytvynenko, O. (2020). Historical Memory as a Factor of National Identity Formation. *Socialization & Human Development: International Scientific Journal*, 2/2, 81–93. DOI: <https://doi.org/10.37096/SHDISJ-20-2.2-0006>.
19. *The Interpretation of Cultures* (1973). Selected Essays by Clifford Geertz. New York: Basic Books, Inc.
20. *The Invention of Tradition* (1992). Ed. by E. Hobsbawm, T. Ranger. Cambridge University Press.
21. Thompson, B., Dhaliwal, M. P., Frisch, P., Domhan, T., Federico, M. A. (2024). Shocking Amount of the Web is Machine Translated: Insights from Multi-Way Parallelism. In: *Findings of the Association for Computational Linguistics ACL*, 1763–1775. DOI: <http://doi.org/10.18653/v1/2024.findings-acl.103>.
22. Vitov, A., Tymofieieva H. (2025). Collective Memory in Ukraine as a Factor in Identity Formation in the Context of Postmodernity. *Skhid*, 7(2), 43–48. DOI: <https://doi.org/10.21847/2411-3093.2025.726>.
23. Yosypenko, S. (2024). The Historiography of Ukrainian Philosophy and the Studies in Historiography of Philosophy in Ukraine. *Filosofska Dumka*, 3, 7–26. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2024.03.007>.